

УДК 911.3:332.3(477.86)

**СТВОРЕННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ ОБ'ЄКТІВ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛІСОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ
(на прикладі Івано-Франківської області)***І.Ф. Калуцький, А.Ю. Рак*

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті проаналізовано наявний природний потенціал в області, природно-заповідні території і об'єкти, в тому числі національні природні парки і регіональні ландшафтні парки, виявлено, що вони є міцною базою для інтенсивного розвитку туризму і рекреації на перспективу. На основі аналізу виявлено причини, які стримують подальше використання природно-заповідних територій і об'єктів.

Природні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки володіють специфічними можливостями, які дозволяють сформуванню унікальне освітнє середовище для комунікації з місцевим населенням, що вкрай необхідно в умовах протистояння при підготовці тих чи інших територій до заповідання. Запропоновано вдосконалення освітньої роботи серед місцевого населення шляхом підвищення кваліфікації спеціалістів, обміну досвідом серед вітчизняних та міжнародних природно-заповідних організацій.

Аналіз заповідання та збереження природно-заповідних територій та об'єктів проведено в розрізі районів та міст області. В процесі дослідження виявлено, що більшість заповідних територій знаходяться на землях лісового фонду, в окремих районах частка заповідних об'єктів сягає більше 20 %. Запропоновано шляхи щодо створення резерву для розширення природно-заповідних територій, покращення використання їх для розвитку рекреації і туризму.

Ключові слова: *природно-заповідний фонд, землі лісового фонду, природні комплекси, рекреація.*

Постановка проблеми. Навколишнє середовище визначають як цілісну систему взаємопов'язаних природних і антропогенних об'єктів та явищ, серед яких відбувається праця, побут і відпочинок. Це поняття включає соціальні, природні й штучно створені фізичні, хімічні й біотичні фактори, тобто все те, що безпосередньо чи опосередковано впливає на життя й діяльність людини [3].

Туризм – одна із галузей сфери обслуговування, яка інтенсивно розвивається. Він тісно пов'язаний з іншими сферами господарської діяльності людини, зокрема, такими як транспорт, будівництво, торгівля, побутове обслуговування, зв'язок, виробництво товарів для туристів, добування (чи покращення) рекреаційних ресурсів та інші. Існуючий між ними взаємозв'язок відбувається не тільки через природні і економічні фактори, але також і соціально-культурні. Спостерігається тісний зв'язок між розвитком туризму і змінами, які внаслідок цього, відбуваються в навколишньому середовищі.

Мета роботи. Туризм розвивається головним чином в регіонах, де є задовільна екологічна ситуація, яка економічно стимулює розвиток природоохоронної діяльності в них. Разом з тим неконтрольований розвиток туризму негативно впливає на навколишнє середовище. Він проявляється в зміні менталітету, стилю поведінки і стилю життя місцевого населення та туристів. Це в підсумку змінює їх відношення до природних ресурсів. В багатьох регіонах часто проблемою є не розвиток туристичного сектора самого по собі, а відсутність його раціонального розвитку.

Аналіз публікацій і досліджень. Відомі вчені Генсірук С.А. (1987), Середін В.І. і Парпан В.І. (1988), Стойко С.М. і Третяк П.Р. (1993), Бондаренко В.Д. і Фурдичко О.І. (1994), Клапчук В.М., Долішний М.І., Кравців В.С., Шаблій О.І. та інші в своїх працях досліджували вплив туризму на навколишнє середовище. Проте проблема і на сьогоднішній день, в час інтенсифікації туризму, вимагає подальших досліджень.

Результати досліджень. Вплив туристів на довкілля охоплює все більшу кількість аспектів антропогенних навантажень. Безперервно зростаючий процес залучення все більшої кількості людей до рекреації обумовлює постійне розширення територій, що в більшій чи меншій мірі залучені до рекреаційної діяльності. Швидкими темпами розвивається процес інтенсифікації використання рекреаційних територій, що призводить до зростання рівня навантаження рекреантів на природні та антропогенні комплекси. Зокрема, збільшується навантаження на такі рекреаційні об'єкти:

1. На екосистеми і природні ресурси – землю, флору, фауну, повітря, ландшафти та ін. Досліджуючи вплив туризму на довкілля, необхідно враховувати здатність довкілля до збереження і самовідновлення в межах допустимих значень антропогенних навантажень. Головним фактором впливу рекреації на ґрунти і рослинність до останнього часу, особливо в місцях інтенсивного відпочинку (стоянки транспорту, заклади відпочинку, доріжково-стежкові території), мали місце тільки «м'які» форми рекреації. До яких можна віднести і рекреаційне лісокористування. Першочерговим завданням його є збереження та раціональне використання лісів як найпотужнішого фактора, що сприяє стабілізації та посиленню стійкості природних екосистем до різноманітного антропогенного впливу. На протигагу ресурсному значенню лісових екосистем, останнім часом все більше уваги приділяється їх рекреаційному використанню.

В теперішній час коли суспільство на власному здоров'ї відчуло наслідки техногенного впливу на біосферу і зрозуміло практичне значення збереження довкілля, спостерігається відродження і розвиток природоохоронних ідей в тому числі і заповідної справи [4].

В умовах росту продуктивних сил суспільства і окультурення навколишнього середовища люди все частіше прагнуть до натуральної природної обстановки. Попри те людина не хоче позбуватися тих зручностей, які відкрила їй цивілізація. Будівництво придорожньої інфраструктури (кемпінгів, мотелів, туристичних стоянок) та інших засобів побутового обслуговування в сучасному рекреаційному лісі тісно пов'язане з традиційними лісгосподарськими заходами з підвищення естетичних і санітарно-гігієнічних властивостей деревостанів.

Реформи в процесі впровадження зачепили всі галузі виробництва в тому числі і лісове господарство. Як ніколи раніше лісівниками приділяється увага широкому використанню лісів в рекреаційних цілях. Ліси в місцях відпочинку, крім своїх основних функцій давати високоякісну деревину, мають мати ще й здатність благотворної емоційної дії на людину. Почуття радості, насолоди має сприяти відпочинку. В основі емоційного відпочинку лежать так звані ландшафтні емоції. Природа за допомогою фарб, кольорів, запахів, звуків діє на організм людини [3].

Давно відомо, що лісові ділянки впливають на людину не тільки зовнішнім видом, але і цілим комплексом факторів: запахом, мікрокліматом, кольором та іншими. Для прикладу, липова алея або алея з клена гостролистого, як вважають дослідники, дещо відновлює сили подорожнього і сприяє нормальній діяльності серцево-судинної системи. Тому, напевно, вздовж шосейних доріг так часто в минулому висаджували липи. Добрий настрій створює і група кипарисів або туй та ін.

Значний вплив на емоції людини справляє новизна лісових пейзажів. Вона підсилює спостережливість у відпочиваючих, загострює сприйняття і викликає добрий настрій. Особливо позитивно впливає на самопочуття відпочиваючих чергування пейзажів різного емоційного плану. Як стверджує Р.В. Бобров така зміна ландшафтів покращує діяльність залоз внутрішньої секреції, збільшується виділення адреналіну і вітамінів в крові [1].

Естетичні якості лісу, його принадність і придатність для відпочинку об'єктивно оцінюються з допомогою системи різних показників, серед яких характер рельєфу, умови зволоження ґрунту, склад і структура деревостанів, якість підліска і трав'яного покриву, санітарний стан насаджень та ін.

Лісові насадження, розташовані в рівнинній та передгірній зонах, відзначаються надмірною вологістю ґрунту і без проведення відповідних меліоративних заходів вони практично непридатні для відпочинку.

Принадність і колорит лісу залежить від багатства складу деревних і чагарникових порід. Особливе враження справляють на відпочиваючих складні, багаторусні насадження з наявністю в них декоративних, плодкових і ягідних дерев та різнотрав'я.

На зміни природних ландшафтів створюють тиск також пов'язані з розвитком туризму: торгівля, транспорт, засоби розміщення, місця проживання обслуговуючого персоналу та ін. Розвиток туризму обертається різким збільшенням кількості людей особливо автотуристів. Значний тиск на природу здійснюють неорганізовані туристи. Тому збереження природних ландшафтів як основного туристичного ресурсу є головним завданням місцевих органів влади та користувачів цих ресурсів.

2. На пам'ятники архітектури та різні будівлі. Історично і архітектурно цінні будови і культурне середовище населених пунктів є головним фактором, що

приваблює до них туристів. Антропогенні навантаження туристів і рекреантів на пам'ятники архітектури та різні будівлі збільшуються із збільшенням кількості туристів. Простежується тісний взаємозв'язок та взаємозалежність, між процесами розвитку туристичної галузі та наявними історико-культурними ресурсами. Їх можна виокремити у декількох аспектах. По-перше, розвиток туризму значною мірою обумовлює наявність об'єктів історико-культурної спадщини, які в сукупності з іншими туристсько-рекреаційними ресурсами, формують поле для його розгортання. По-друге, туризм надає особливої вартості пам'яткам, актуалізуючи проблему їх збереження, примноження та популяризації. По-третє, вплив туризму на збереження історичних й архітектурних споруд, пам'яток часто буває негативним [6]. Найхарактерніші для пам'яток містобудування і архітектури наступні об'єкти: архітектурні ансамблі і комплекси, історичні центри, квартали, площі, вулиці, залишки давнього планування і забудови міст та інших населених пунктів; споруди промислової, воєнної, культової архітектури, а також пов'язані з ними витвори монументального, образотворчого, декоративно-прикладного, садово-паркового мистецтва, природні ландшафти.

Вплив туризму на будівлі, споруди і пам'ятники є значним і таким, що призводить до їх пошкодження. В багатьох європейських країнах особливо цінні пам'ятники укривають, або обмежують їх огляд туристами. Закрито ряд об'єктів архітектури, де існує загроза їх руйнування, або обмежено кількість туристських відвідувань. Багатьом пам'ятникам середніх віків, як і більш пізніх періодів, також загрожує руйнування.

3. На місцеві громади і народи – їх культуру, цінності, життєвий стиль та інші. Останніми роками активізували свою діяльність захисники навколишнього середовища. Між ними та виробниками туристичних послуг склалися взаєми-

ни, які можна поділити на три типи:

1). Відносна незалежність – прихильники різних позицій, поважаючи протилежну думку, зберігають ізоляцію і максимально обмежують контакти. Такі взаємини не характерні для масового туризму.

2). Взаємна підтримка – виявляється як розумне та контрольоване використання природних ресурсів. Природні зони, археологічні зони й історичні пам'ятники оберігаються й підтримуються.

Збереження та підтримка з огляду на туризм може проявлятися у таких формах, як:

- стимулювання відновлення історичних місць, будинків і пам'ятників;
- стимулювання трансформації старих будинків і просторів у зовсім нові, з новими туристичними можливостями;
- активізація збереження природних ресурсів;
- контроль, що поліпшує якість навколишнього середовища і дає змогу більшою мірою задовольняти потреби туристів.

3) Конфлікт з приводу руйнування навколишнього середовища. Руйнівна активність туристів проявляється або в повному винищенні туристичних ресурсів, або в постійному негативному впливі на соціокультурну систему, наслідком якого можуть бути зміна ціннісних систем, моральних законів, загального стилю життя і рівня безпеки.

4. На місцеву, регіональну і національну економіку. В гірських районах значний вплив на природне середовище чинять зимові види спорту. Гірські ландшафти манять в гори рекреантів як для тривалого, так і короткотермінового відпочинку. Соціальні, економічні і природні умови унікальні і взаємозалежні. Прибутки від туризму складають суттєву частину бюджету місцевих жителів і держави. Великі міста завжди приваблювали туристів тому методи боротьби з негативним впливом їх на культурну спадщину в більшості випадків відомі.

Щодо малих містечок то вони зустрілися із проблемами розвитку туризму пізніше, особливо такими як забруднення довкілля, автомобільний рух та незадовільне забезпечення інфраструктурою. Негативний вплив здійснюють передусім неорганізовані туристи та зменшення цієї категорії туристів не передбачається і на перспективу. Зростаючі потреби в відпочинку все більшої кількості населення, зумовлені складними екологічними умовами індустріалізації і інтенсивною урбанізацією, потребують залучення великої кількості рекреаційних ресурсів. Такими ресурсами, які можуть забезпечити зростаючу потребу в них є лісові.

В наш час, коли основна маса населення в наслідок урбанізації проживає у великих містах, посилюється необхідність періодичного спілкування людини з природою, як важлива духовна і фізіологічна потреба. Серед інших елементів природних ландшафтів найбільше значення для повноцінного відпочинку мають лісові насадження.

Взаємовідносини між лісом і людиною здійснюються за принципом негативного зворотного зв'язку. Якщо ліс позитивно впливає на людину, на відновлення її фізичних і духовних сил, покращення самопочуття, підвищення працездатності, то людина негативно впливає на ліс, зумовлюючи різні види навантажень.

Відпочинок у лісі, або рекреація є інтенсивним видом використання лісових ресурсів. При надмірному рекреаційному лісокористуванні в лісовому біогеоценозі порушуються процеси обміну речовин і енергії, взаємозв'язки між компонентами, змінюються всі компоненти – від ґрунту до верхнього ярусу дерево-стану [2].

Одним з найбільш ефективних видів оздоровлення є туризм. Формуванню важливого туристичного регіону країни на базі Українських Карпат в значній мірі сприяє величина і якість його туристичного потенціалу. Переважання низько- і

середньогірних форм рельєфу, висока лісистість, мальовничість ландшафтів, різноманітність видового складу флори і фауни, безліч гірських річок та джерел мінеральних вод роблять Карпати одним з найбільш привабливих об'єктів для туристів [6].

Рациональне використання і охорона природних ресурсів – найбільш актуальні проблеми сучасності. Оскільки в наслідок інтенсивної експлуатації природних ресурсів зменшуються їх запаси, знижуються водоохоронно-захисні функції лісів, знижується родючість ґрунтів, зростає забруднення повітряного і водного басейнів та інші негативні явища.

Економічна криза в нашій країні, свідками і учасниками якої ми стали, зачепила всі галузі виробництва. Одним із проявів її в лісовому господарстві є широке використання лісів для рекреаційних потреб. Тому особливо актуальним є зробити ліс придатним для відпочинку, шляхом впровадження лісівничих заходів з покращення естетичних і оздоровчих функцій лісів. Благоустрій лісів є якісно новим аспектом робіт в лісовому господарстві.

В умовах економічної кризи розвиток туристично-рекреаційної діяльності сприяє вирішенню деяких соціально-економічних проблем: оздоровленню населення, створенню нових робочих місць, оновлення матеріальної бази відпочинку та інфраструктури. Це в свою чергу сприятиме зростанню вторинної зайнятості – збільшення кількості робочих місць в будівництві, сільському господарстві, зв'язку, медицині, торгівлі тощо. Із збільшенням кількості рекреантів, рекреаційним освоєнням територій (збільшення кількості лижних трас, виїздів і спусків, крісельних доріг, інтенсивних пішохідних маршрутів) ростуть рекреаційні навантаження, знижується якість рекреаційних ресурсів, що особливо небезпечно для екологічно – вразливих гірських територій.

Разом з тим інтенсивне рекреаційне освоєння територій має і позитив-

ні наслідки, особливо для рекреантів і місцевого населення. Рекреанти мають можливість придбати екологічно чисті продукти харчування, одержують кращі матеріально-технічні можливості, та кращі інфраструктурні послуги, а населення здає по значно дешевшим цінам житло для рекреантів.

Ліс і ділянки покриті лісом будуть мати максимально можливу рекреаційну цінність лише в тому разі якщо в ньому будуть переважати тільки «м'які» форми рекреації. Головною формою рекреаційного облаштування лісу мають бути стежки для пішохідних прогулянок. Розширення і будівництво нових закладів для відпочинку та розміщення, кемпінгів, доріжково-стежкової сітки необхідно здійснювати після одержання позитивних результатів проведення досліджень на стійкість ґрунтів. Разом з тим необхідно винести за межі лісу масові і шумові форми рекреації. Створення матеріальної бази розвитку туризму необхідно розташовувати рівномірно по території забудови для недопущення руйнування природних ландшафтів – основного туристичного ресурсу.

Оскільки пріоритетним напрямком розвитку економіки області визнано рекреаційно-туристичну галузь, то вважаємо за необхідне сконцентрувати зусилля на проведенні лісівничо-біологічних заходів в лісах які мають перспективу для розвитку рекреації. Зокрема проведення ландшафтних рубок, головною метою яких є підвищення естетичних властивостей насаджень шляхом урізноманітнення лісових ландшафтів.

Проведення рубок догляду і переформування насаджень які спрямовані на підвищення декоративності деревостанів, поліпшення їх санітарного стану, умов росту і розвитку. Оскільки в приміських лісах є частина малоцінних насаджень то виникає необхідність проведення їх реконструкції. Підвищення життєздатності і поліпшення санітарного стану насаджень досягається шляхом

проведення санітарних рубок тому цей вид рубок необхідно проводити як в рекреаційних лісах так і тих, які можна буде з цією метою використовувати на перспективу.

Вигідне географічне положенням, багата історико-культурна спадщина, непогано розвинута транспортна мережа, зв'язок, добре налагоджене виробництво продукції туристичного використання та екологічно чистих продуктів харчування висувають на чільне місце потреби розширення використання наявних рекреаційних ресурсів. Особливо недостатньо використовуються для розвитку рекреації і туризму території та об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ) яких в області нараховується станом на 1 січня 2016 р. 517 од. Загальна площа (ПЗФ) сягає 221.611.500 га, що становить 15,7 % від площі області, і є одним з найкращих показників серед областей в Україні [5].

В області крім лісів (626 тис. га) налічується 2,6 тис. га водно-болотних угідь, 23,3 тис. га зайнято (річками, ставками, водосховищами) розвідано понад 300 джерел мінеральних вод та 160 родовищ 24-х видів корисних копалин (нафта, газ, буре вугілля, торф, кам'яна та калійна солі, сірка і фосфати).

За біологічним різноманіттям область одна із найбільш багатих на Україні. Флора налічує 1500 видів судинних рослин, що складає 30 % судинних рослин України. Хребетні представлені 435 видами, в тому числі ссавці – 74 видами, птахи – 280 видами. Приведений рекреаційний потенціал області вимагає раціонального використання та охорони [4].

Збереження біологічного і ландшафтного різноманіття у поєднанні з невиснажливим використанням природних ресурсів є одним із пріоритетів у сфері природокористування, охорони природи та забезпечення сталого розвитку регіону. Створення заповідних територій та об'єктів є найбільш досконалою формою охорони природи. Збереження генфонду рослинного і тваринного світу,

в першу чергу, рідкісних та зникаючих, дозволяє зберегти для науки і практики еталони природних екосистем. Не менш важливою функцією ПЗФ є його використання для забезпечення відпочинку і оздоровлення людей. Тобто, заповідні території мають не тільки природоохоронне, наукове, але і соціальне та економічне значення [4].

Разом з тим використання територій і об'єктів ПЗФ для розвитку рекреації і туризму не повинно суперечити виконанню ними функцій зазначених в установчих документах по їх створенню, а також матеріалів функціонального зонування [4].

Заповідна зона по Карпатському НПП займає 22,6 %, по НПП «Гуцульщина» 7,7 та Галицькому НПП 29,7 %, така різниця у співвідношенні функціональних зон в різних парках свідчить про необхідність поглибленого вивчення питань функціонального зонування у НПП із залученням до цієї роботи громадських організацій та науковців.

НПП охороняються як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення та використання. На його території виділяються зони: а) заповідна, б) регульованої рекреації, в) стаціонарної рекреації, г) господарська.

ПЗФ області репрезентує її ландшафтне та біологічне різноманіття, сприяє підтриманню екологічної рівноваги в регіоні. Віднесення об'єктів до рангу заповідних базується на загальноприйнятих критеріях: ступені репрезентативності і збереженості природних комплексів, типовості об'єктів для регіону, унікальності, наявності загрози зникнення, цінності об'єкту в природоохоронному, естетичному, рекреаційному та науковому відношенні [6].

Оскільки галузь туризму є однією з найбільш перспективних сфер економіки області, то вирішення проблеми покращення використання ПЗФ територій і об'єктів для розвитку рекреації і туризму є важливим.

Національні природні парки поєднують на своїй території типові гірські та долинно-річкові природні комплекси, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність. Необхідно створити умови для проведення наукових досліджень, екологічної пропаганди і виховання місцевого населення.

Функціональне зонування НПП вимагає наукового підходу і супроводу. У заповідну зону мають увійти найцінніші пралісові та субальпійські ділянки, на яких ростуть ендемічні та реліктові види й фітоценози, що знаходяться в верхів'ях рік, а також інші унікальні ділянки, які відіграють стабілізуючу гідрологічну роль. Темпи заповідання на території області зростають. Часто, не організувавши відповідно роботу на одних ділянках ПЗФ, лісокористувачі вимагають заповідання інших. Для прикладу, заповідна зона Галицького НПП становить 29,7 % (4215,8 га), а відомо, що це колишні (до 1995 р.) колгоспні ліси, рівень ведення господарства в яких був не з кращих.

За роки незалежності (1991–2011рр.) заповідна справа в області набула нового, інтенсивного, цілеспрямованого розвитку. За двадцять років створено природний заповідник «Горгани» (5344 га), чотири національні природні парки («Галицький», «Гуцульщина», «Верховинський», «Синьогора») (69845 га), ПЗФ загально-державного значення (2534 га), ПЗФ місцевого значення (32182 га) та заповідні урочища (2151 га). Проте із приведених в таблиці 2 даних видно, що площа земель ПЗФ в Рогатинському (1,89), Тлумацькому (1,66), Снятинському (1,76) Рожнятівському (4,6) районах набагато нижча середнього по області (33,83). Опрацьовуючи результати аналізу, можна виявити резерви для заповідання на перспективу.

Виявлення резервів для заповідання нових об'єктів ПЗФ на землях лісового фонду в гірських умовах вимагатиме додаткового вивчення лісових біогеоценозів, їх особливостей, біологічної стійкості і цінності для науки. Як відомо, такий інтенсивний темп заповідання, який мав

Таблиця 1

Перелік територій і об'єктів ПЗФ області та їх співвідношення із землями лісового фонду загалом і лісопокритими зокрема

Адміністративні райони	Площа території району тис. га	Площа земель лісового фонду в районі. тис. га	Лісопокрита площа тис. га	Площа земель ПЗФ тис. га	ПЗФ в % до території району	ПЗФ в % до площі лісового фонду	ПЗФ в % до земель лісопокритої площі
Богородчанський	80,0	41,64	26,23	12,6	15,75	2,4	48,3
Верховинський	125,4	89,40	83,73	27,5	21,92	30,76	32,84
Надвірнянський *	195,0*	136,47*	133,46*	53,6*	27,48*	39,27*	40,16*
Долинський	154,8**	110,26**	103,99**	13,6**	8,78**	12,33**	13,07
Калуський	71,1***	20,12***	14,93***	0,04***	0,05***	0,19***	0,26
Косівський	90,3	45,69	43,83	50,3	55,7	110,08	114,76
Тисменицький	73,6	23,37	20,52	16,1	21,87	68,89	78,46
Тлумацький	68,3	12,00	11,44	0,2	0,29	1,66	1,74
Рогатинський	81,5	15,79	14,95	0,3	0,36	1,89	2,0
Городенківський	74,7	5,96	5,27	20,0	26,7	335,57	379,50
Рожнятівський	130,3	91,57	86,11	6,0	4,60	4,6	6,96
Снятинський	60,2	5,65	3,22	0,1	0,16	1,76	3,10
Галицький	72,3	12,21	11,61	14,9	20,6	122,03	128,33
Коломийський	106,7	25,77	23,23	0,06	0,05	0,23	0,25
Івано-Франківськ МР	8,9	0,48	0,42	0,04	0,4	8,33	9,52
Разом по області	1393,0	636,4	583,0	215,3	15,5	33,83	36,92

* – показники Яремчанської міської ради подані разом з показниками Надвірнянського району;

** – показники Долинського району разом з Болахівською міською радою;

*** – показники міста Калуша разом з показниками Калуського району.

місце в останні роки з однієї сторони, вивів Івано-Франківську область в ряд кращих в Україні. З іншої виникло ряд проблем при їх створенні та подальшому функціонуванні.

Суттєвою виявилася проблема погодження з місцевими радами передачі земель новоствореним науково-дослідним установам, що протягом тривалого часу унеможливило нормальну їх роботу. Потребує вирішення проблема підготовки кваліфікованих спеціалістів-науковців для роботи з заповідними об'єктами. Необхідно поширювати досвід Карпатського національного природного парку, Карпатського біосферного заповідника та інших парків, де вже є певні досягнення в їх роботі, а також впровадження міжнародного досвіду. Складною проблемою є відсутність достатнього фінансування для утримання ПЗФ, як відомо, воно тільки частково здійснюється з бюджету. Незадовільне фінансування та невчасна передача земель для створюваних об'єктів ПЗФ призводить до порушень фондової дисципліни, які можуть мати негативні наслідки.

Однією із проблем використання об'єктів ПЗФ для рекреації є взаємовідносини між працівниками науково-дослідних установ (природного заповідника і національних природних парків та інших об'єктів ПЗФ) і місцевим населенням та органами місцевого самоврядування.

Досвід роботи створених в області національних природних парків свідчить про наявність в них різного роду лісопорушень, аналогічних тим, які мають місце і в інших лісогосподарських підприємствах, а також лісокористувачах (в тому числі і рекреантами та туристами). Назріла необхідність координації зусиль лісової охорони, місцевого населення, природоохоронних структур та лісокористувачів.

Висновки та рекомендації. У складних взаємовідносинах людини і природи визначено, що з одного боку, людство

змушене користуватися природними ресурсами, а з іншого, їх використання порушує баланс екосистем. Для подолання цього протиріччя, потреби суспільства потрібно розглядати через призму відтворювальної здатності природи, збалансовано поєднуючи, соціальні, економічні та екологічні пріоритети. Природозаповідання як найвища форма охорони природи визнане одним із найважливіших різновидів людської діяльності. ПЗФ є національним надбанням держав та їх спільнот. Івано-Франківщина займає одне із провідних місць за рівнем заповідання територій і об'єктів в Україні. Разом з тим в області є перспективи розширення ПЗФ, які зумовлені географічним положенням і наявністю унікальних рослинних угруповань в різних фізико-географічних зонах. Проблема зараз в тому, щоб ефективніше використати ПЗФ, а з цим в області, як зазначено вище, є проблеми. З метою покращення використання територій та об'єктів ПЗФ необхідно:

- при обласній раді організувати роботу комісії за участю спеціалістів відповідних відділів і районних та обласних служб для опрацювання та винесення на сесію обласної ради пропозицій по створенню резерву територій і об'єктів ПЗФ на перспективу (2019-2024 роки);
- комісії доручити опрацювати пропозиції, щодо створюваних нових територій і об'єктів ПЗФ і запропонувати відповідну мотивацію, як для місцевих рад, так і землекористувачів, щодо створення нових заповідних об'єктів. Оскільки заповідання обмежує господарську і виробничу діяльність на значних територіях, то необхідно знайти компенсаторний механізм, який би стимулював створення таких територій;
- розглянути можливість перетворення Дністровського регіонального ландшафтного парку площею 19656 га в Дністровський національний природний парк;
- Івано-Франківський ботанічний сад Прикарпатського національного універ-

ситету імені Василя Стефаника перевести в заповідний об'єкт і організувати його роботу на науковій основі;

- виділення ділянок природного походження в усіх висотно-екологічних смугах, які будуть поєднувати ПЗФ територій для створення екологічних коридорів. Такі ділянки можуть бути в подальшому заповідними урочищами;

- загально відомо, яку роль в ефективній роботі наукового закладу відіграє професійний, високо кваліфікований персонал. Тому підготовку і підвищення кваліфікації персоналу для роботи на об'єктах ПЗФ необхідно проводити шляхом вивчення досвіду роботи кращих вітчизняних та зарубіжних заповідних установ. Запрошувати відомих вчених для консультування та проведення спільних наукових досліджень та конференцій;

- розробити пропозиції органам місцевого самоврядування щодо додаткового фінансування на утримання, охорону та покращення роботи об'єктів ПЗФ за рахунок коштів, одержаних від надання послуг туристичним, рекреаційним та іншим організаціям;

- провести ревізію об'єктів ПЗФ які з певних причин втратили функціональне значення заповідних і виявити можливості їх відновлення в попередньому статусі;

- території і об'єкти ПЗФ ще мало використовуються для різних форм туризму та рекреації. Необхідно створювати туристичні маршрути, засновані на великих територіях національних парків, з виходом на малі природно-заповідні об'єкти, екологічні стежки та історичні пам'ятки, музеї та інші атрактивні об'єкти;

- назріла необхідність реформування управління лісгосподарською галуззю в області, передавши виробничу діяльність господарюючим структурам, в тому числі і приватним. За обласним управлінням залишити контрольні функції над всіма лісами області в тому числі і ПЗФ;

- організувати відповідну звітність щодо виконання запропонованих заходів в рамках збереження ПЗФ на перспективу. З метою постійного контролю за станом збереження від антропогенного впливу неорганізованих туристичних груп створювати волонтерські пости.

Оптимальною формою збереження в природному стані типових або унікальних для даної ландшафтної зони природних комплексів, охорони навколишнього природного середовища та ефективного використання цінних ресурсів виступають території і об'єкти ПЗФ. На них, особливо на національні природні парки, покладається виконання таких завдань: збереження цінних природних та історико-культурних комплексів; створення умов для організації туризму, відпочинку та інших форм рекреаційної діяльності в природних умовах; проведення наукових досліджень і екологічної освітньо-виховної роботи. Збереження, розвиток і використання територій та об'єктів ПЗФ області має бути одним із пріоритетних напрямів державної і регіональної політики.

Література

1. Бобров Р. В. Благоустройство лесов: монографія. Москва, 1977. 192 с.
2. Бондаренко В. Д., Фурдичко О.І. Ліс і рекреація в лісі. Львів, 1994. 72 с.
3. Голубець М. А. Середовищезнавство: монографія. Львів, 2010. 176 с.
4. Голубець М. А., Стойко С.М. Природа Карпатського національного природного парку : монографія. Київ, 1993. 200 с.
5. Гуль Н., Сенчина Б., Хомин Б. Проблема сталого функціонування національних парків Карпатського регіону. Вісник Львів. ун-ту. Львів, 2005. С. 155–162.
6. Калущкий І. Ф., Запоточний М. М. Особливості покращення рекреаційного використання лісових ландшафтів Прикарпаття. // Збірник науково-технічних праць: Науковий вісник НЛТУ України Львів, 2006. 330 с.
7. Приходько М.М. Природно-заповідні території та об'єкти Івано-Франківщини : монографія. Івано-Франківськ, 2000. 330 с.

Kalutskiyi I.F., Rak A.Ju. CREATING NATURE RESERVES FOR PRESERVATION OF THE FOREST ENVIRONMENT IN TERMS OF THE DEVELOPMENT OF TOURISM (ON THE EXAMPLE OF IVANO-FRANKIVSK OBLAST). *The article deals with the analysis of natural potential in oblast, great amount of protected areas and objects, including national parks and regional landscape parks, which shows that they are a solid base for intensive development of tourism and recreation in the future. On the basis of the analysis there have been stated the factors preventing from further wider usage of protected areas and objects.*

Natural reserves, national parks and regional landscape parks bear specific possibilities permitting to form the unique educational environment for communication with the local population, which is necessary in the competition conditions existing in preparation of the certain territories for reservation. There have been offered the ways of the improvement of the educational work among the local population by means of specialists' training, experience exchange between native and international nature reserving organizations.

Analysis of protected areas and objects conservation and preservation was made in terms of regions and towns of oblast. The study found that most protected areas are in the lands of the forest fund; in some areas the proportion of protected areas reaches 20%. There have been offered some ways to create a reserve for the expansion of protected areas, improvement of their use for development of recreation and tourism.

Keywords: *nature reserve fund, forest fund areas, natural complexes, recreation.*